

FİLOZOFLAR, MUTASAVVİFLAR VE HALİFELER

ALİ HUMAYUN AKHTAR

VakıfBank Kültür Yayınları: 0132
Tarih: 035

**F LOZOFLAR, MUTASAVVİFLAR VE
HAL FELE**
KURTUBA'DAN KAH RE VE BAĞDAT'A
S YASET VE İKT DAR
AL  HUMAYUN AKHTAR

 zg n adı
Philosophers, Sufis, and Caliphs
Politics and Authority from Cordoba
to Cairo and Baghdad

Türkçesi
Ahmet Fethi Yıldırım

Kapak ve Sayfa Uygulama
Faruk  zcan

Kitap Editörü
Didar Ay e Akbulut

Son Okuma
Mehmet Arıkan

VakıfBank Kültür Yayınları
Büyükdere Caddesi
No: 97 – Kat 4
     34394 İstanbul
Telefon: 0 212 354 5730
www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

  Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A. ., 2022
  Ali Humayun Akhtar, 2017
  Cambridge University Press, 2017

ISBN 978-625-7447-40-9

*Kitabın Türkçe yayın hakları VakıfBank
Kültür Yayınları'na aittir. Tanıtım
amacıyla, kaynak göstermek şartıyla
yapılacak sınırlı alıntılar dışında,
yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir elektronik veya mekanik araçla
 o altılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve
mali hakları saklıdır.*

Baskı
Turkuvaz Haberleşme ve Yay. A.  .
Güzeltepe Mahallesi Mare al Fevzi
 akmak Caddesi B Blok No: 29/1/1
Eyüpsultan İstanbul
Telefon: 0212 354 3000
Sertifika No: 46403

1. Baskı: Ocak 2022

FİLOZOFLAR, MUTASAVVIFLAR VE HALİFELER

KURTUBA'DAN KAHİRE VE
BAĞDAT'A SİYASET VE İKTİDAR

ALİ HUMAYUN AKHTAR

TÜRKÇESİ

AHMET FETHİ YILDIRIM

ALİ HUMAYUN AKHTAR

New York Üniversitesi'nden doktora derecesini alan yazar, İslam dünyasında siyaset, din ve iktisat alanlarında uzmanlaşmıştır. Geniş bir sahada araştırmalarını yürütmekte olup küresel ipek ticaretinin tarihi üzerinde yeni çalışmalarını yürütmektedir.

AHMET FETHİ YILDIRIM

Türkiye'nin en üretken çevirmenlerinden biri olan Ahmet Fethi Yıldırım 1959'da doğdu. 1990'dan bu yana yayımlanan yüz civarında kitap çevirisi bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Teşekkürler	11
-------------	----

GİRİŞ

Abbasi ve Fatımi Dönemlerinde Siyaset, Hukuk ve İktidar	17
İslam'ın İlk Yüzyıllarında Yargı Kurumu ve	
İslami Entelektüel Kültür	18
Ulema ve Yunan-Arap Filozoflar	34
Felsefeci Kelamcı ve Felsefeci Mutasavvıf Olarak Âlimler	40
Felsefenin Kitapsever Hamileri ve Platoncu Bir Rehber	
Olarak Halifeler	54
Yöneticiler ve Âlimler Arasında Akışkan Bir Otorite Diyalektiği	64

BİRİNCİ KISIM

FELSEFECİ HALİFELER VE ULEMA ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

1 Bağdat'ta ve Kahire'de Rakip Halifeler	69
Abbasiler ve Fatımiler	70
Yunan-Arap Felsefesi ve İslami Mistisizm	76
İbn Meserre'nin Kitâbü'l-Hurûf'u	91
Kur'an Evreninde Yeniplatoncu Akıl ve Nefis	94
Irak'ta Tasavvuf ve Bâtını Tefsirin Yükselişi	99
Platoncu Eğilimli Teolojik Bir Metafizik	104
Ulemanın Değişen Otoritesinde Felsefenin Yeri	113
2 Kurtuba'da Üçüncü Bir Halife	117
Kurtuba, Kahire ve Bağdat'ta Halifelerin Rekabeti	118
Felsefeci Halifelerin Ulemanın Dünyasındaki Faaliyetleri	122

Kurtuba'da Aristotelesçi Mantık-Yönelimli Ulemanın Yükselişi	130
İbn Hazm'ın Platoncu Eğilimli Kozmolojilere Yönelik Eleştirisi	138
Zahirilikte ve Meserrilikte Felsefe	144
3 Geç Abbasilerde Siyasal Reform	157
Felsefe ve Tasavvuf Arasında Gazzâlî'nin Mirası	158
Platoncu Eğilimli Kozmolojilere Siyasal Bir Cevap	166
Fatımi Siyasal Otoritesinin Felsefi Bir Eleştirisi	175
Ebu Bekir İbnü'l-Arabî ve Filozoflar ile Mutasavvıflar	187

İKİNCİ KISIM

ULEMA İÇİNDEKİ FELSEFİCİ MUTASAVVIFLAR VE SİYASAL KÜLTÜR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

4 On İkinci Yüzyılda Tasavvuf Metafizigi	197
Tasavvuf ve Tasavvufun Felsefi Öğretilerle Bütünleşmesi	200
İbn Berrecân'ın Büyük Kur'an Tefsirinin Konya Yazması	211
Tasavvuf Metafiziginin Epistemolojisi	214
Felsefi Bilgi ve Bâtını Tevil	220
Semavi Kudret ve Mistik Yükseliş	234
İbn Berrecân'ın Felsefe Reformu	243
5 Yeni Bir Siyasal Model ve Tasavvufi Boyutları	253
Toplumsal Liderlik ile İlgili Tasavvufi Bir Tartışma	255
İbn Kasî'nin <i>Halu'n-Na'leyn</i> 'i	260
Küllilere Doğru Platoncu Bir Yükseliş	267
Felsefi Bir Tasavvuf Kozmolojisi	280
Siyasette Mutasavvıflar	293

6 Halifelik Siyasetinin Dönüşümü	297
Muvahhitlerin Yeni Bir Hilafet Meşruiyeti İfadesi	299
Platoncu Bir Tasavvuf Risalesinde	
Aristoteles'i Tasavvufileştirme	305
Hay Bin Yakzân'ın Semavi Gezintisi	315
Uzun Ömürlü Bir Siyasal ve Dinsel Otorite Diyaliktiği	322
 Sonuç	 335
 Kaynakça	 339
Dizin	367

*Ebeveynlerim Dr. Humayun Aftab Akhtar ile
Yosria M. Zaki El Sabban ve kardeşlerim için*

TEŞEKKÜRLER

Bu kitap üç kurumda, New York Üniversitesi (NYU), Bard College ve Bates College’de ders verirken yürüttüğüm araştırmalara dayanıyor. Dr. Everet K. Rowson’ın gözetiminde bir doktora adayı ve okutman olarak, ortaçağ dünyasından gümünüze ulaşan birincil kaynaklar labirentiyle cebelleşmeyi NYU’de öğrendim. NYU’deki yıllarımda, her zorlu adımda araştırmama yol gösteren, araştırma yörüngeme yeni düşünceler aşılayan, çeşitli araştırma yollarından yürümeye beni teşvik eden, eldeki zengin metinsel malzeme yığını “durmadan didikleme”yi bana hatırlatan Dr. Rowson’a en derin şükranlarımı ifade etmek isterim. Kezâ NYU’de, araştırmamda birden çok teorik çerçeveyi gözden geçirip ve yeniden irdelemem için beni teşvik eden ve doktora yıllarımda bilimsel emellerimin gözüme yıldırıcı görüldüğü anlarda her zaman bir entelektüel emniyet duygusu sunan Dr. Marion H. Katz’a da çok minnettarım. Madrid’de İspanyol Ulusal Araştırma Konseyinde (CSIC), Avrupa ve Kuzey Afrika üniversitelerinde yapılan disiplinlerarası araştırmaların zenginliğine gözlerimi açan ve dünya tarihinin en güzel ve zengin dönemlerinden birini, Endülüs’ü ve mirasını, birden çok araştırıcı bakış açısıyla görme yardım eden Dr. Maribel Fierro’ya da teşekkür ederim. Dünya arşivlerinde ve yazma kütüphanelerinde bulunan yayınlanmış ve yayınlanmamış çok çeşitli türden malzemeye hakim olmaya heveslenen her bilim insanına bir esin kaynağı olduğu için Dr. Tamer el-Leithy’ye teşekkür ederim. NYU’de, Ortadoğu üzerine

araştırma yaparken siyaset ile toplumsal hareketler arasındaki etkileşimi çözümlmeye beni teşvik ettiği için Dr. Arang Keshavarzian'a da teşekkür ediyorum.

Bu proje için araştırmalarımın serencamı, Cornell Üniversitesi'nde lisans danışmanım olan Dr. Shawkat M. Toorawa'nın aralıksız rehberliğinin de bir yansımasıdır; önümde seçilebilecek bir dizi entelektüel, araştırma ve kariyer tercihinin bulunduğu bir zamanda benim hevesli bir tarihçi ve eğitimci olarak yeteneklerime güvendiği için ona teşekkür ederim. Cornell'de, tarihte kültürlerin ve dillerin buluşup birleşmeleri karşısındaki hayranlığımı teşvik eden ve sabırlı bir rehberlikle doktora düzeyinde araştırmaya dair ilgimi yönlendiren Dr. Ross Brann'a teşekkür ederim. Yine Cornell'de, bir beşeri bilimlerin âliminin bilimsel bir eseri özenle hazırlanmış bir edebiyat eserine dönüştürmeye heveslenmesi gerektiğini anlamamı saplayacak kadar sanatı tarihe ve insanlığa açılan bir pencere olarak düşünmem için bana ilham veren Dr. Cynthia Robinson'a da teşekkür ederim.

NYU'de, Arapça, Türkçe ve Farsça edebiyat dersleri aracılığıyla dünya dillerine hayranlığıma yıllarca rehberlik eden Dr. Ahmed Ferhadi, Dr. Sibel Erol ve Dr. Mohammad Mehdi'ye de minnettarım. Bu dil eğitimi, bu kitabın temeli olan karşılaştırma siyaset ve entelektüel tarih üzerine araştırmamı, çıkacak ikinci kitabımda erken modern dönemde küresel ticaret yolları vadisine taşımama olanak verdi.

Bard College ve Bates College'de, ortaçağ ve erken modern tarih üzerine araştırma yaparken yöntem sorunlarını yeni bakış açılarıyla düşünmeme yardımcı olan sahiden zenginleştirci diyaloglardan ötürü tüm meslektaşlarıma ve öğrencilerime teşekkür ediyorum. Bard College'de Dr. Mairaj Syed, Dr. Dina Ramadan, Dr. Jennifer Derr'e ve Tarih, Ortadoğu Araştırmaları, Latin Amerika ve İber Yarımadası Araştırmaları bölümlerindeki

tüm öğretim üyelerine özellikle minnettarım. Bates College’de, Dinsel Araştırmalar, Klasik ve Ortaçağ Araştırmaları, Asya Araştırmaları ve Tarih bölümlerindeki tüm meslektaşlarıma teşekkür ediyorum. Dr. Marcus Bruce, Dr. Cynthia Baker, Dr. John Strong, Dr. Thomas Tracy ve Dr. Alison Melnick’e özellikle minnettarım. New England’dayken, araştırma yöntemleriyle bana ilham veren ve paha biçilmez değerde geribildirimler sunan çok sayıda öğretim üyesiyle sohbet etme fırsatım oldu. Tufts Üniversitesi’nden Dr. Kenneth Garden ve Bowdoin College’den Dr. Russell Hopley ve Dr. Robert Morrison’a, modern öncesi dünyayla ilgili sorgulayıcı sezgilerini paylaştıkları için özellikle teşekkür ederim.

Hem Bard College hem Bates College’de derslerime ve seminerlerime katılan öğrencilere teşekkür ediyorum; bir eğitimci olarak beşeri bilimler eğitime dâhil olma şansı, zenginleştirici ve geliştirici bir deneyim oldu. Sınıftaki tartışmalar tarihsel araştırma yöntemlerine dair tarihsel faillik ve Avrupa, Ortadoğu ve Doğu Asya çalışmalarında entelektüel sınırlar gibi sorulara dair anlayışımı yeniden şekillendiren bir perspektif alışverişi için aydınlatıcı bir fırsat sundu.

Wisconsin-Madison Üniversitesinde Beşeri Bilimler Enstitüsü Müdürü Dr. Susan Friedman’a da, bu kitabı gözden geçirip genişletirken küresel ticaret ağları üzerine ikinci kitabım için araştırmaya devam etmeme olanak sağlayan disiplinlerarası bir entelektüel ortam yarattığı için teşekkür ediyorum. Robert M. Kingdon Yahudi-Hristiyan Araştırmaları Burslusu olarak Wisconsin-Madison’da geçirdiğim zaman, her iki kitabın ilerlemesinde önemli rol oynadı ve sohbetlerinden ve derin kavrayışlarından ötürü Dr. Andre Wink, Dr. Elaine Fisher, Dr. Andreas Schwab ve Dr. Nathanael Andrade’ye teşekkür ediyorum.

Araştırmamda merkezi yer tutan çeşitli arşivlerin ve kütüphanelerin, özellikle İstanbul’da Süleymaniye Yazma Eserler

Kütüphanesi'nin, Konya'da Yusuf Ağa Yazma Eserler Kütüphanesi'nin, Madrid'de İspanyol Ulusal Araştırma Konseyi'nin (CSIC), Berlin'de Freie Universität'in, Kahire'de Mısır Milli Kütüphanesi ve Arşivi'nin ve Rabat'ta Fas Milli Kütüphanesi ve Arşivi'nin personellerine de minnettarım.

Cambridge University Press'te, bu kitap projesini üstlenip, sabırla ve çok yönlü editöryel uzmanlıklarıyla üretim sürecinden geçiren Maria Marsh, William Hammel, Cassi Roberts ve Kate Gavino'ya teşekkür etmek isterim. Maria Marsh'ın editörlük anlayışı ve projeye yakın ilgisi, projenin tamamlama sürecini sahiden faydalı ve zevkli bir hale getirdi. Cassi Roberts, bu kitabı olağanüstü bir ilgiyle üretim sürecinden geçirdi. Bu kitabı Cambridge University Press için değerlendiren bilim insanlarına da teşekkür ediyorum. Özenli ve derinlemesine geribildirimleri, bu kitabın tamamlanması için son derece önemliydi.

Son olarak, dünyanın kültürler, felsefeler ve manevi gelenekler yelpazesinde karşılaştığım, bana çeşitliliği, iyimserliği ve sevgiyi, paylaştığımız ortak beşeri bilimler ruhuyla daha derinden anlamam için bana ilham kaynağı olan herkese tek tek teşekkür etmek isterim.